

ADANADAN GELEN VAZO

Remzi Oğuz Arık
Kültür Bakanlığı Arkeoloğu

1 — Adanadan yollanan ve bugün Ankara Arkeoloji Müzesinde bulunan vazo, bir Pyksis yani bir kadın ıtriyat veya süs kutusudur. Adana tüccarlarından birinin elinde üken o, Atatürke hediye etmek üzere Ankaraya göndermiş,

I.

ve sonra müze satınalmıştır. Alt ve üst kenarlarda, bir iki ufak kıraktan başka bir sakatlığı bulunmayıp çok güzel korunmuştur. Kapağı gelmemiştir.

Üstüvane biçiminde olup ağız ve dip yanları "scoties" ve tores'lerden meydana gelen silmeler, süslerle işlenmiştir. Yüksekliği 12 santimetre ve 2 milimetre, kutru 11,5 santimetre ve 1 milimetredir. İnce, pembemsi hamurdan yapılmış-

tır. Vazonun dışyüzü biraz mat ince siyah cilâ ile örtümlü olup kabartma şekilleri açık kırmızı veya pembemsi kırmızı bir renkle ışmaktadır.

Ağız ve dip yanlarının arasındaki gövde kısmı, bu iki kenardan dokuz milimetre derinde olup üstünde fırdolayı kabartmalar bulunmaktadır. Kabartmaların yüksekliği 2,5 milimetredir.

2 — Kabartmalar Mitolojik bir mevzu anlatmaktadır. Ortada süslü, iki tekerlekli bir araba (bioge) ve onu çeken iki aslan bulunmaktadır. Aslanların üstünde biri rübab çalan, öteki ok atan iki minik Eros; arabanın üstünde ise geniş, bol elbiseli başı örtümlü bir kadın oturmaktadır. Kadının başında meşe dalından bir taç ve onun üstünden arkaya sarkan geniş örtü; sağ elinde bir "tympamun"

II.

veya tef, sol elinde bir asa bulunmakta ve bu işaretler onun "Kybéle" olduğunu anlatmakta, sağ elindeki tef, "dünya" yı ifade etmektedir. Aslanların önünde (bakana göre sağda) "Mercure" yahut (Hermés) yürümektedir. Genç Tanrı başında kanatlı "Pétase" denen şapka; sağ elinde "Caducée" denen asa ve omuzlarında dalgalanan bir harmani taşımaktadır. İleriye yürümesi onu araba üstündeki ana Tanrıya bakmaktan ve âdeta onun buyruğuna kulak verir vaziyette durmaktan vazgeçirmemektedir. "Mercure" ün arkasından Neptune veya

(Poseidon) bulunuyor. Denizler ve sular Tanrısı, her zaman olduğu gibi, sakallıdır; başında bir çelenk, sol elinde "Tridens" denen yaba veya asası, omuzunda bol harmanisi görülmektedir. Baş yandan gösterilmiştir. Neptune'ün arkasında Jupiter'in eşi Junon veya (Héra) geliyor. Ana-Tanrı tam giyilidir: Yani, "chiton" un üstünde "peplos" u; başında tacı, sol elinde asası vardır. Sağına (bakana göre: Sola) dönmüş konuşuyor; elile yeni verilen bir şeyi yokluyur gibidir.

III.

3 — Bu yürüyen Tanrılar kfilesi, soldaki minik "Eros" ve "Neptune" bir yana bırakılırsa hep sağa yani arkaya bakıyor ve biraz bekliyor gibidirler; bekleediklerinin ne olduğunu anlıyoruz; ilkin arabada uzanmış oturan Kybéle'in dizleri dibinde bir genç kız yürüyor. Tam giyimli, saçları toplanmış, sol elinde bir başak, bir meyva veya çiçek; sağ elile geniş mantosunun ucunu tutup kaldırarak bu genç kız Kybéle ile konuşuyor ve elindeki demeti ona sunuyor.

4 — Bu genç kız bir elçiye benziyor. Bunu yollıyanlar ağır ağır arkadan geliyorlar. Bunlar çiftler çiftler yürüyen veya, en ahenkli, ince danslardan birini yapa yapa ilerliyen on genç kızdır; hepsi tam giyimli olup "chiton" ları üstündeki bol ve güzel "chimaton" yani mantoları yürüyüş ahengine uyarak ölçülü dalgalar yapmaktadır. Öndekilerden sağda (bakana göre solda) yürüyenin sağ elinde bir komedyaya maskesi, bir ucu eğri sopa, solunda bir tef vardır; solda yürüyenin sağ elinde ne bulunduğu belli değildir; sol eli düşünceli, biraz imrenir gibi çenesine dokunmaktadır. İkinci çiftin sağda yürüyenini sağ elini mantosuna geçir-

IV.

miştir; başında sakallı bir adam maskesi vardır; sol elinde bir kılıç tutmaktadır. Solda yürüyen, ince bir dikkatle öne eğilmiş olup sağ elinde tuttuğu bir ince çubukla, sol elinin tuttuğu bir "küre" veya âlem üzerinde, yıldızlar arasında bir noktayı gösterir gibidir. Üçüncü çift birbirinden biraz aralıklı görünmektedir. Sağdaki bir süslü "cithare", solda ve arkadaki bir rifte fülüt çalmaktadır. "Cithare" çalanın başında defne veya zeytin dalından bir çelenk; ötekinin başında ise saçların tepesini fırdolayı saran bir şirit bulunuyor. Çıplak kolları serbestçe

gömleğinin omuzundan dışarı fırlamıştır. Dördüncü çiftin sağda yürüyeni sade bir rübab çalmakta; solda yürüyen geniş harmanisine bürünmüş, ileri bakmaktadır. Sol eli, göğüs hizasında mantosunu ileri itmekte; başında bir çelenk taşımakta ve sağ elinde tuttuğu şey belli olmamaktadır. Beşinci çiftin solda bulunanı iki elinde bir açık parşömen tutarak sağdakine bakmakta, bu da çıplak kolları arasındaki sade rübabın sesine kendi sesini uyduruyor görünmektedir. Bütün bunların ayağında ince, sade sandallar bulunmaktadır.

Bunların Yunan-Roma mitolojisindeki (Muses) ler olduğu şüphesizdir. Birinci çiftin solundaki hatırlamak İlahı ve hitabet Muse'i Polymnie; sağdaki, dram ve umumiyetle pastoral şiir, komedy Muse'ü Thalie'dir. İkinci çiftten soldaki felekiyat Muse'ü Uranie, sağdaki tragédie san'atkârının içine nağmeler doğduran Melpoméne'dir. 3 üncü çiftin öndeki "érotique" şiiri ilham eden Erato; berideki neşe ve zevk şiirinin perisi Euterpe'dir. Burada Erato bir "Appollon Musagète" e daha çok benziyor. Hele "Muses" lerin sayısının fazlalığı, bu benzetmeği kuvvetlendiriyor. 5 inci çiftin sağda rübab çalan Terpsichore'dur ki dans Muse'üdür; soldaki tarih Muse'i Clio'dur. 4 üncü çiftten sağdaki için bir şey söylemek zordur; belki de, composition'da muvazene ve ahengi temin etmek üzere zanaatkârın ilâve ettiği, tekrarlanmış bir parçadır. Fakat soldakinin düşünce ve güzel söz perisi Calliope olması gerektir; durumu, épique şiiri hatırlatmaktadır.

5 — Bu mezu neyi anlatmaktadır?

Bütün bu merasim, Ana Tanrı Kybéle'in şerefine yapılmaktadır. Tanrıçanın önünde bir elçi gibi, elindeki çiçek ve başak demetini sunan genç kızın bir mevsi temsil etmesi, ve Ana Tanrıya tapan beldenin saygı ve sevgisini göstermiş bulunması muhtemeldir. Kilikya'da Kybéle'i özel olarak takdis eden iki beldeyi hatırlıyalım: Aegae (şimdiki Ayas?) ve Tarse (Tarsus). Bu deniz kıyısı yerlerde Neptune, Mercure ve Junonun da çok saygı gördüğünü düşünürsek bu merasimi nakleden Pyksis'in oralarda yapılmış olması çok ihtimal içine girer. Tarsusun figürin ve seramik atelyeleri klasik çağda en ünlü eser verenlerdendi.

6 — Eserin değerine gelince:

İstil bakımından eserde bir "électisme" görünmektedir. Neptune'ün başı, saçları ile Mercure'ün, Juno'nun ve öteki şekillerden bir kısmının gözleri, [M. Ö.] V inci asrın ilk yarısına rastlayan ve "style sévère" denen istilde işlenmiştir. Kybéle'in önünde, ona hediyeler getiren genç kızın duruşu, sağ elile mantosunu kavrayışı Atina Arkopolü'nde bulunan arkayık "coré" lerin duruşunu, gülüşünü andırıyor. Fakat; rübabların, fülütlerin sesine uyararak çok ahenkli bir dans ölçüsü ile ilerliyen "Muses" ler grupunda olsun, Tanrılar grupunda olsun., giyimlerindeki bol, ağır, derin kıvrımlar; irili ufaklı Tanrıların benzindeki ağırbaşlılık, yumşak ve tatlı gülümseme, kıvılcıdanma ve yürüyüşlerdeki ölçülü hal.; M. Ö. V inci ve IV üncü asırların "style libre" ini hatırlatıyor. Saçların ince bir örtü içine hapsedilip tuvalet biçimi bu seziyi artırıyor.

Bununla beraber, Kybéle'in yüzünden ve giyiminden tutunuz, Juno'nun, Mercure'ün - biraz Apollon "Musagète" i andıran Erato zannettiğimiz - Muse'e kadar, bazılarının mantolarında gördüğümüz dalgalarılar; gövdelerdeki fazla

“déhanchement”, ışık - gölgenin biribiri ardından gelmesi ile elde edilen plastik “effet” nin biraz lüzumundan fazla kullanılmış olması.... gibi bazı istil meselesi veya istil zayıflığı eseri birdenbire gençleştirip Hellenistik çağdan sonraya atmaktadır. Aslanların ağız, gözleri, başları ile Kybéle’in arabasındaki süsler ve fülüt çalan “Muse” lerin yüzündeki naturalist bozukluklar., istile bir Roma çağı çeşnisi getirmekte gecikmiyorlar.

V.

İkonografi bakımından ise eserin gençliği daha çok meydana çıkıyor. Bir kere “Muses” leri tam olarak ve bütün özel alâmetleriyle teşekkül etmiş bulmaktayız. Hepsinin “attributs” leri Roma çağındaki şair ve hatiplerin “Muses” lere vermeği pekiştirdikleri tafsilat ve açıklıklardır. “Procession” da bu iki grup halinde “Muses” leri bölmek, öndeki dördünün daha çok “Méditatif” durumda, arkadakileri ise daha çok “émotif” durumda göstermek., Roma çağında yapılmış seramik ve maden kaplarda, lâhitlerde sık sık gördüğümüz “conventions” lar-

dandır. [Örnek olarak, Louvre Müzesindeki "Muses'ler Lahiri" ni göstermek isteriz.]

Sonra; Kybèle'in arabasını çeken aslanlar üstündeki Eros'ların varlığı da Roma çağında, Ana-Tanrı "culte" ünün ortaya çıkardığı hususiyetlerdendir. [Bu Eros'lardan sağdakinin Atys olması çok mümkündür.]

Teknik bakımından da eserin Roma çağının izlerini taşıdığını sanıyoruz. Yukarda söylediğimiz gibi, vazunun asıl hamuru pembemsidir. İçi ve dışı, mat, ince bir siyah cilâ ile örtülmüştür. Kabartmalar, hamurun asıl renginde bırakılmıştır. Kabartmalar kalıpla kabın üstüne sonradan tatbik olunmuştur. Şekillerin

VI.

üzerinde yer yer, sonradan, bıçakla yapılmış düzeltmeler; ille alt kenarda görülen ve "composition" u firdolayı kuşatan derin çizgi bu "applique" tarzının delilleridir. Böyle kalabalık bir mevzu zaten kapların üstünde, daha çok, Roma çağında bulduğumuz işlerdendir. Sözelimi: Roma çağındaki bütün "stèle" ler, lâhâtiler, maden ve seramik kaplar üstündeki kabartmalar, gevezelik denecek bir éléments" bolluğu ve yığını içindedirler. [Türkiyenin her müzesinde bu çağın

lâhitlerine rastlamak kolaydır. Hele; "Sidamara Lâhitler" denen örnek bu hususta çok değerli bir belgedir. Zanaatkâr, boş yer bırakmaktan korkuyormuş gibidir. Zaten; Alexandrin çağından sonra, pişmiş topraktan yapılan kaplar üstünde - maden kapları taklit ederek - böyle kalıpla kabartmalar yapmak âdeti yerleşmiştir. Roma çağı - söz gelimi Antonenler ve Flaviens'ler devri. - Bu âdeti sık sık ve seve seve tatbik etmiştir.

7 — Sonuç.

Kapağı bulunmayan bu güzel tuvalet kutusu tarih, arkeoloji, san'at tarihi, mitoloji bakımından pek değerli bir eserdir. Anadolunun cenubundaki iki belde-mizin tarihi için; Tanrı tiplerinin, klâsik devirlerde büyük heykeltraşların yaptığı örneklerine şahitlik yaparak arkeoloji için; Helenistik ve Grekoromen devir-lerindeki san'at anlayışını ortaya bir kere daha koyarak san'at tarihi için; ve nihayet türlü tanrıların tiplerini, alâmetlerini, tapınma biçimlerini bize tanıtarak Yunan - Roma mitoloji ve ikonografisi için... Bu eser sahiden temiz ve iç açıcı bir vesikadır. San'at Muses'lerinin böyle tam olarak gösterildiği ufak eserler hemen pekaz elimize geçmiş gibidir. Kybèle'nin hem sevgilisi hem ölümlüsü olan Atys'in bir minik Eros halinde Ana Tanrının aslanlarını yürütmesi de az bulunur vesikalardandır.

Hulâsa, Adanadan yollanan Pyxis pek değerli bir kazançtır.